

Ключевые слова: дистанционное обучение на производстве, формы и средства дистанционного обучения, условия применения дистанционного обучения на производстве, модульная технология.

Yelnykova G. V. Distance education of qualified workers as an objective of professional pedagogy

Summary. This article deals with the essence of distance learning and pedagogical conditions of distance learning application. The tools for staff professional development as an objective of professional pedagogy are grounded. The forms, opportunities and conditions of distance learning use for staff training at work are discussed. Considerable attention has been given to the study of a distance learning modular technology.

Key words: distance learning at work, forms and methods of distance learning, distance learning application at work, modular technology.

УДК 377

Капран С. Б.

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИМ (ПРОФЕСІЙНИМ) НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Постановка проблеми. Функціонування й розвиток професійно-технічного навчального закладу залежить від сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на нього. До зовнішніх віднесемо політичний, соціально-економічний та культурний розвиток країни, шляхи розвитку освіти та її законодавчу базу, систему управління освітою, зокрема професійно-технічною, та рівень розвитку науки, що у своїх дослідженнях спрямована на вирішення тих чи інших освітянських проблем. Названі фактори впливають на внутрішні, тобто на особливості функціонування професійно-технічного навчального закладу, передусім на методи управління.

Аналіз літератури. Впродовж останніх десятиріч дослідженням сутності системи професійної й професійно-технічної освіти займалось багато видатних вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких у цій галузі слід виділити таких, як М. Ващенко, Л. Даниленко, Т. Десятов, В. Олійник, С. Ніколаєнко, Н. Ничкало, Л. Сергєєва, Г. Лікарчук, О. Щербак. Серед російських вчених відзначимо таких дослідників, як С. Батишев, А. Беляєва, П. Безпалько, О. Олейников, В. Співак, А. Соколов, Б. Ісправников, В. Максимович та інші. Науковці віддають перевагу вивченню системи ПТО та сутності процесу підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у професійно-технічних навчальних закладах. Проте мало досліджують методи управління ПТНЗ.

Мета статті – охарактеризувати методи управління, якими користуються керівники професійно-технічних (професійних) навчальних закладів у своїй управлінській діяльності.

Мета конкретизується у таких завданнях:

- розкрити сутність понять «управління», «метод», «методи управління»;
- охарактеризувати методи управління професійно-технічним навчальним закладом.

Виклад основного матеріалу. У 1911 році американський інженер Ф. Тейлор опублікував свою книгу «Принципи наукового управління», яка започаткувала визнання управління наукою. Разом із французьким менеджером А. Файолем вони стали основоположниками першої школи «наукового управління». Зокрема, А. Файоль перший запропонував удосконалення управління підприємством шляхом економного використання праці і засобів виробництва, контролю робочого часу, стандартизації робочих операцій тощо. Також він обґрунтував п'ять функцій управління (передбачати і планувати, організувати, розпоряджатися, координувати, контролювати) та чотирнадцять принципів управління (поділ праці, повноваження, винагорода, дисципліна, порядок, ієрархія, єдність мети, корпоративний дух тощо), які зберегли своє значення й сьогодні.

Управління професійно-технічним навчальним закладом слід розглядати як безпосереднє керівництво людьми, які здійснюють як розробку і постановку завдань, так і їх виконання для забезпечення належного рівня навчально-виховного та навчально-виробничого процесів і досягнення оптимальних результатів діяльності навчального закладу.

Ефективність і результативність управління сучасним професійно-технічним навчальним закладом значною мірою залежать від того, які методи використовують керівники для досягнення поставлених цілей.

Категорія «методи» – невичерпна, тлумачення цього поняття не формалізовано.

Вперше слово «метод» з'явилося у 1541 році в англійській мові з французької та латини і тлумачиться як «систематизована сукупність кроків, які потрібно здійснити для виконання певної задачі, досягнення мети» [1]. Сьогодні під методом розуміють особливий прийом або систему прийомів, що застосовуються в будь-якій науково-практичній діяльності. На думку П. Копніна, «метод» – це спосіб

діяльності людини, в якому поєднуються об'єктивні закономірності з людською цілеспрямованістю на пізнання об'єкта та його перетворення [2]. Розглядаючи поняття «методи» у системі управління, С. Одайський тлумачить його як «...найбільш рухомий елемент системи управління, що служить задля реалізації мети й принципів управління...» [3, с. 3].

Щодо сутності поняття «метод управління», то в літературі з теорії управління його трактують по-різному, зокрема, як спосіб здійснення управлінських дій для досягнення визначених цілей; система дій з організації відносин у колективі; взаємопов'язана система прийомів впливу на виробничий процес; спосіб взаємодії суб'єкта і об'єкта управління; система прийомів реалізації цілей, принципів, змісту управління; способи реалізації функцій управління.

В. Пікельна вважає, що методи управління – це сукупність способів впливу керуючої системи на керувану, які самі по собі є взаємопов'язаною системою [4]. Т. Шамова зазначає, що методи управління – це система прийомів організації спільної діяльності учасників освітнього процесу щодо реалізації цілей, принципів та змісту управління [5].

В управлінській діяльності керівника професійно-технічного навчального закладу під «методами управління» звично розуміють основні засоби, за допомогою яких здійснюється вплив на усіх учасників навчального процесу (вчителів, майстрів, учнів, їхніх батьків тощо).

Окремої уваги заслуговують методи управління, запропоновані А. Орловим, які певною мірою є спробою класифікувати їх за певними ознаками. Він вважає, що методи управління мають бути

- а) способами організації навчально-виховного процесу (організація режиму роботи навчального закладу, матеріально-технічного оснащення навчального закладу тощо);
- б) способами взаємодії з учителями (інструктаж, методична допомога, контроль тощо);
- в) способами взаємодії з колективом школярів та окремими учнями (організація і педагогічне керівництво учнівським самоврядуванням, формування світогляду учнівської молоді, її пізнавальних інтересів, створення традицій навчального закладу тощо);
- г) способами стимулювання ефективної діяльності вчителів та учнівської молоді (формування мотивів діяльності вчителів та учнів у навчальній і виховній роботі);
- д) певною сукупністю прийомів управлінського впливу з метою координації та регулювання спільної діяльності навчального закладу, сім'ї й громадськості [6].

Виходячи з наведених вимог, А. Орлов пропонує такі дві групи методів управління навчальним закладом: організаційно-розпорядчі (організаційне нормування і регламентування; добір, розстановка і робота з кадрами; розпорядчо-інструктивна робота; узагальнення досвіду організаторської роботи) та психолого-педагогічні методи управління (переконання; особистий приклад; бесіди; інструктаж; заохочення; покарання; організація педагогічного колективу й колективу учнів; змагання; формування громадської думки; атестація) [6].

Теорія і практика нагромадила різноманітні методи управління, що пояснюється, зокрема, застосуванням конкретної функції управління, а саме: організації, стимулювання, обліку і контролю, цілепокладання, координації, прогнозування і планування, прийняття управлінських рішень тощо.

Звідси і різні підходи до класифікації методів управління: за змістом, формами, напрямом, характером впливу тощо. Проте слід зауважити, що в управлінській діяльності вони у «чистому» вигляді не використовуються, а творять певну систему методів, що реалізуються в процесі здійснення управлінських дій.

Як свідчить світова практика, досі немає єдиної класифікації методів управління. Так, Ю. Козлов виокремлює дві групи методів управління: позаекономічного (прямого) та економічного (непрямого) впливу; А. Лунев – чотири: морально-політичні, економічні, організаційні, адміністративно-директивні; Г. Атаманчук також чотири: адміністративні, морально-ідеологічні, соціально-політичні, економічні. О. Дейнеко виділяє аж сім методів управління: політичні, економічні, адміністративні, організаційні, кібернетичні, соціологічні, графічні. Н. Сисов пропонує розрізняти методи прями (директивні); методи, засновані на матеріальному стимулюванні працівників і колективів, та методи, що передбачають використання духовних стимулів праці. Виділяють також методи колегіальні, одноосібні, колективні, комбіновані тощо.

Метою наведених класифікацій є намір згрупувати усі можливі засоби, прийоми та способи впливу на свідомість і поведінку людей у процесі здійснення управлінської діяльності. В. Колпаков, ґрунтуючись на критерії потреби процесу управління (переконувати, заохочувати, примушувати), виділяє три «найзагальніші, найуніверсальніші, а в теоретичному розумінні найкраще визначені й детерміновані методи управління: переконання, заохочення і примусу» [7, с. 9].

Однозначної класифікації методів управління не знаходимо й серед праць вчених і спеціалістів зарубіжних країн. Проте у вітчизняній літературі дослідники управління найчастіше виділяють наступні методи: адміністративні, економічні, соціально-психологічні.

Як засвідчує практика, в управлінській діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) широке застосування знайшла наступна класифікація методів управління: організаційно-адміністративні; соціально-психологічні; економічні.

Розглянемо наведену класифікацію методів управління ПТНЗ.

Організаційно-адміністративні методи. В основі організаційно-адміністративних методів управління лежать організаційні відносини, через які реалізується найважливіша управлінська функція – функція організації. Ці методи законодавчо унормовані і реалізуються за допомогою таких засобів, як накази, розпорядження, оперативні вказівки, контроль за їх виконанням.

Соціально-психологічні методи. Так називаються методи управління, які ґрунтуються на соціальній і психологічній мотивації діяльності як окремої особистості, так і колективу людей. Залежно від професійних, освітніх, національних, моральних, сімейних тощо мотивів соціальні методи управління поділяють на такі групи, як управління соціально-масовими процесами; управління групами; соціальної профілактики; соціального регулювання; рольових змін. Психологічна мотивація передбачає вплив на людину чи колектив через виховання, переконування, повчання, наслідування, спонукання, залучення, примушування. В управлінні ПТНЗ соціально-психологічні методи використовуються, наприклад, у виборі педагогічних працівників, для мотивації праці тощо.

Економічні методи управління, а саме: стратегічне і поточне планування діяльності ПТНЗ, матеріальна відповідальність, стимулювання тощо – спираються на такі функції управління, як планування, мотивування і контролювання. Метод планування забезпечує певні показники розвитку ПТНЗ, метод стимулювання реалізується через заробітну плату і систему преміювання.

Названою класифікацією методів управління керується й В. Пікельна. Зокрема, на думку вченої, організаційні методи управління навчальним закладом включають три підгрупи: перша група методів пов'язана з гранично жорстким розподілом функцій між виконавцями; друга – з менш жорстким управлінським впливом, відсутністю суворої регламентації в роботі; третя – із соціальними факторами і соціально-психологічними методами управління [6].

До економічних методів управління навчальним закладом В. Пікельна відносить метод централізованого планування; метод самостійного планування (в системі самоврядування); метод бюджетного управління (під час самостійної розробки кошторису); метод кошторисно-господарського розрахунку; методи економічного стимулювання. До соціально-психологічних методів управління навчальним закладом – зростання загального соціально-культурного рівня трудящих; демократизацію суспільства в цілому і процесів управління в ньому зокрема; посилення значення людського фактора; зростання вимог до підготовки й перепідготовки кадрів управління; посилення вимог до добору й розстановки кадрів; посилення моральних та матеріальних домагань; наявність постійної основної мети в діяльності будь-якого керівника – створення необхідних умов для всебічного розвитку всіх членів колективу і задоволення потреб, що постійно зростають [4].

Проте застосування методів управління не може бути сталим, уніфікованим. Для своєчасного досягнення необхідних результатів і з найменшими зусиллями потрібно здійснювати постійний пошук найкращого способу впливу на об'єкт управління. Перспективи розвитку сучасного професійно-технічного навчального закладу тісно пов'язують із нововведеннями, зокрема, інноваціями щодо методів управління.

Поняття «інновація» – процес створення, розповсюдження і використання нововведення, яке сприяє розвитку і підвищенню ефективності будь-якого процесу. Інновація є результатом творчої праці й реалізується у вигляді нової чи вдосконаленої послуги, продукту, нового чи вдосконаленого технологічного процесу» [8, с. 8]. До сучасних інноваційних методів управління керівників, які прагнуть до пошуку інноваційних ідей серед персоналу, можна віднести такі, як «Альтер-его», «Сесія питань», «Символ», «Виклик», «Метод SCAMPER», «Метод провокацій», «Рефреймінг», «Метод інверсії» тощо [9]. Охарактеризуємо деякі з них.

Метод «Альтер-его» передбачає вирішення будь-якого питання з точки зору відомої людини: для того, щоб вирішити конкретну проблему, необхідно подивитись на неї очима історичної особи, персонажу книги, видатного фахівця в певній сфері, відомого корпоративного лідера. Застосування цього методу дозволяє спрогнозувати рішення, використовуючи стиль та ідеї відомих особистостей.

«Сесія питань» представляє собою обговорення ряду попередньо сформульованих питань у форматі мозкового штурму з повною свободою висловлювань думок без обтяження критикою.

«Виклик»: керівник формує уявну проблему, а персонал має вирішити її без будь-якої допомоги. За цим методом керівник кидає виклик підлеглим, дає їм можливість довести свою спроможність самостійно вирішувати проблеми та приймати рішення.

«Метод провокацій» – це пошук вигоди від незвичайних, навіть безглузвих ідей. Цей метод сприяє генеруванню серед персоналу ідей, які виходять за межі стандартних моделей мислення і особливо корисний, коли установа (організація) прагне розпочати щось нове.

Різноманітність методів управління, на думку О. Г. Розметової, з одного боку, дає значні результати, а з іншого – створює ряд нових управлінських проблем, через відсутність стандартних схем дій в різних ситуаціях та конкретної прив'язки кожного методу до ситуативних завдань. Висококваліфікований управлінець повинен вміти обирати саме ті методи, які будуть найбільш продуктивними в певному середовищі і для конкретного колективу [10].

Висновки. Україна, інтегруючись у європейський освітній простір, має враховувати досвід управління галуззю в інших країнах і розглядати його як приклад для наслідування з урахуванням національних особливостей української системи освіти і тих пріоритетів, на досягнення яких вона орієнтується. Ринок освітніх послуг у сфері професійно-технічної освіти, оновлення нормативно-правової бази вимагає від керівників професійно-технічних навчальних закладів використання як традиційних (класичних), так і сучасних (інноваційних) методів управління.

Література

1. Метод [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Метод>.
2. Копнин П. В. Логические основы науки / П. В. Копнин. – К. : Наукова думка, 1968. – 283 с.
3. Одайський С. І. Методи управління професійно-технічним навчальним закладом в умовах конкуренції та розвитку виробництва [Електронний ресурс] / С. І. Одайський // Теорія та методика управління освітою : електронне наукове фахове видання. – 2010. – № 3.
4. Пикельная В. С. Теоретические основы управления (школоведческий аспект) / В. С. Пикельная. – М. : Высшая школа, 1990. – 175 с.
5. Шамова Т. И. Внутришкольное управление : вопросы теории и практики / Т. И. Шамова. – М. : Педагогика, 1991. – 191 с.
6. Орлов А. А. Научные основы управления общеобразовательной школой / А. А. Орлов. – М. : МОПИ, 1982. – 102 с.
7. Колпаков В. М. Методы управления : учебное пособие / В. М. Колпаков. – [2-е изд., испр. и доп.]. – К. : МАУП, 2003. – 366 с.
8. Свистун В. Управлінські інновації в системі управління професійно-технічною освітою / В. Свистун // Інноваційні методи управлінської діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів : матеріали семінару-тренінгу (6–7 листопада 2013 р., м. Черкаси) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України ; за заг. ред. В. І. Свистун. – К. : ІПТО НАПН України, 2013. – 92 с.
9. Кузнецова Т. Креативное вооружение [Електронний ресурс] / Т. Кузнецова. – Режим доступу : <http://www.new-management.info>.
10. Розметова О. Г. Іноваційні методи управління персоналом як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств індустрії гостинності [Електронний ресурс] / О. Г. Розметова. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1916>.

Капран С. Б. Характеристика методів управління професійно-технічним (професійним) навчальним закладом

Резюме. У статті розкрито сутність понять «управління», «метод», «методи управління» та охарактеризовано методи управління, якими користуються керівники професійно-технічних навчальних закладів у своїй управлінській діяльності. Встановлено, що сучасний ринок освітніх послуг вимагає від керівників використання як традиційних (класичних), так і сучасних (інноваційних) методів управління.

Ключові слова: управління, метод, методи управління, інноваційні методи управління, професійно-технічний навчальний заклад.

Капран С. Б. Характеристика методов управления профессионально-техническим учебным заведением

Резюме. В статье раскрыта сущность понятий «управление», «метод», «методы управления» и охарактеризованы методы управления, которыми пользуются руководители профессионально-технических учебных заведений в своей управленческой деятельности. Установлено, что современный рынок образовательных услуг требует от руководителей использования как традиционных (классических), так и современных (инновационных) методов управления.

Ключевые слова: управление, метод, методы управления, инновационные методы управления, профессионально-техническое учебное заведение.

Kapran S. Description of methods of management vocational educational establishment

Summary. The essence of concepts «management», «method», «management methods» is exposed in the article and the management methods used by the leaders of vocational educational establishments in the administrative activity are described. It is set that the modern market of educational services requires the use of both traditional (classic) and modern (innovative) methods of management from leaders.

Key words: management, method, management methods, innovative methods of management, vocational educational establishment.